Катерина
ФУТОРЯНСЬКА

Ефективність застосування Правила 39 Регламенту Європейського суду з прав людини за міждержавними заявами щодо ситуації в Нагірному Карабасі

Стаття присвячена дослідженню ефективності Правила 39 Регламенту ЄСПЛ у разі порушення державою прав та основних свобод людини внаслідок міжнародного збройного конфлікту. Особлива увага звертається на фактори, що впливають на ефективність Правила 39. У роботі зазначається, що основою будь-якого правозахисного інструменту, у тому числі й тимчасових заходів, є воля держав. Ефективність Правила 39 Регламенту ЄСПЛ за міждержавними заявами прямо залежить від добросовісного виконання сторонами зобов'язань, взятих за Європейською конвенцією з прав людини. Невиконання або недобросовісне виконання стороною тимчасових заходів може у подальшому розглядатися як одна із підстав для визнання порушення державою певної статті Європейської конвенції з прав людини.

Ключові слова: ЄСПЛ, Правило 39, Регламент ЄСПЛ, тимчасові заходи, міждержавні заяви, міжнародний збройний конфлікт, Нагірний Карабах.

The article examines the effectiveness of interim measures indicated by the European Court of Human Rights in the case of a massive and flagrant violation by the High Contracting Parties of human rights and fundamental freedoms guaranteed by the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the relevant Protocols thereto, as a consequence of the international armed conflict. This analysis considers the Court's decisions on the requests for interim measures lodged by Armenia against Azerbaijan, Armenia against Turkey, as well as the request for an interim measure lodged by Azerbaijan against Armenia concerning mass violations of human rights and freedoms that had occurred in the 2020 Nagorno-Karabakh conflict zone. Hence, the issue of the effectiveness and efficiency of Rule 39 of the Rules of Procedure under inter-State applications arises, particularly when the case involves the territorial interests of states.

Keywords: European Court of Human Rights, Rule 39, Rules of the Court, interim measures, inter-State applications, international armed conflict, Nagorno – Karabakh.

Постановка проблеми. Питання ефективності застосування Правила 39 Регламенту Європейського суду з прав людини за міждержавними заявами є актуальним для міжнародного правозахисного порядку денного, оскільки гарантування прав та свобод людини є наріжним камінем під час загострення ситуації в певному регіоні та, як наслідок, масових правопорушень. Враховуючи, що конфлікт в Нагірному Карабасі, пов'язаний з територіальними інтересами двох суверенних держав, призвів до збройного протистояння та порушень прав людини, вбачається за доцільне розглянути питання застосування та виконання Правила 39 Регламенту ЄСПЛ за міждержавними заявами Вірменії та Азербайджану. Принагідно, варто, по-перше, звернути увагу на фактори, які впливають на ефективність та результативність тимчасових заходів, а, по-друге, на можливі наслідки невиконання таких заходів.

Аналіз досліджень. Тема застосування Правила 39 Регламенту Європейського суду з прав людини досліджувалась та відображена у працях таких науковців як В. Шабас (William Schabas), Д. Гарріс (David Harris), К. Дзеццаров (Konstantin Dzehtsiarou), М. О'Бойл (Michael O'Boyle), К. Еппера (Clara Burbano Herrera), Ів Хек (Yves Haeck) та ін.

УДК 341.645.5

<https://doi.org/10.36952/uail.2021.2.113-119>

© К. Футорянська

Катерина ФУТОРЯНСЬКА

аспірантка Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Для аналізу обраної теми також особливий інтерес становлять ухвали щодо застосування Правила 39 Регламенту ЄСПЛ та рішення Європейського суду з прав людини по суті справи.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення ефективності та результативності застосування Європейським судом з прав людини тимчасових заходів за міждержавними заявами у разі міжнародного збройного конфлікту крізь призму аналізування ситуації в Нагірному Карабасі в 2020 році.

Виклад основного матеріалу. Стаття 33 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (надалі – Європейська конвенція з прав людини) регламентує, що будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Європейського суду з прав людини питання (надалі – ЄСПЛ або Суд) про будь-яке порушення положень Конвенції та Протоколів до неї, яке допущене на її думку іншою Високою Договірною Стороною¹. У практиці Суду міждержавні заяви значно поступають за своєю кількістю індивідуальним заявам. Високі Договірні Сторони звертаються до Європейського суду з прав людини з заявами одна проти одної у виключних випадках, зокрема, у разі масового, систематичного, кричущого порушення прав та основоположних свобод людини. Оскільки на розгляд заяви по суті необхідний тривалий час, ЄСПЛ може застосувати Правило 39 Регламенту Суду як інструмент миттєвого реагування у випадку загострення ситуації з правами людини.

Правило 39 Регламенту Європейського суду з прав людини передбачає наступне. Палата або, коли це доцільно, Голова/Віце-голова секції може на прохання сторони чи будь-якої іншої заінтересованої особи або з власної ініціативи вказати сторонам, який тимчасовий захід на її/його думку слід вжити в інтересах сторін або в інтересах належного провадження у справі. Правило 39 також передбачає, що Палата або, коли це доцільно, Голова/Віце-голова секції може вимагати від сторін надання інформації стосовно будь-якого питання, пов'язаного зі здійсненням визначеного тимчасового заходу².

27 вересня 2020 року між Азербайджаном та Вірменією почалась нова ескалація конфлікту. Бойові дії, пов'язані з територією Нагірного Карабаху, супроводжувались значними втратами серед мирного населення, а також серед комбатантів з обох сторін конфлікту. У зв'язку з загостренням ситуації в регіоні Європейський суд з прав людини протягом вересня – жовтня 2020 року отримав запити щодо застосування тимчасових заходів за міждержавними заявами від Вірменії проти Азербайджану, від Вірменії проти Туреччини та від Азербайджану проти Вірменії, що стосувались масових порушень прав та свобод, які гарантовані Європейською конвенцією з прав людини та відповідними Протоколами до неї, в районі бойових дій³.

Зокрема, 27 вересня 2020 року Вірменія звернулась до Європейського суду з прав людини з запитом щодо застосування тимчасових заходів щодо Азербайджану в рамках поданої міждержавної заяви №42521/20 Armenia v. Azerbaijan⁴. Реагування на запит Вірменії з боку Європейського суду з прав людини було досить швидким. Вже 29 вересня 2020 року ЄСПЛ прийняв ухвалу про застосування Правила 39 Регламенту Суду у зв'язку з тим, що ситуація в Нагірному Карабасі викликала ризики заподіяння серйозних порушень положень Європейської конвенції з прав людини. Практика Європейського суду з прав людини показує, що у разі подання міждержавної заяви, пов'язаної з загостренням ситуації з правами людини та порушенням Високими Договірними Сторонами взятих за Європейською конвенцією з прав людини зобов'язань, Суд вирішує питання про застосування Правила 39 Регламенту у найкоротші терміни – зазвичай протягом кількох днів. Для наочного підтвердження пропонується також розглянути наступні приклади. 13 березня 2014 року Україна звернулась до ЄСПЛ у зв'язку з ситуацією з правами людини, що склалась на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, принагідно зазначивши про необхідність вжиття тимчасових заходів. Так, Україна вказувала на необхідність утримання Російською Федерацією від дій, які можуть призвести до загибелі або поранення цивільного населення на території України. У той самий день, 13 березня 2014 року, ЄСПЛ прийняв ухвалу про застосування тимчасових заходів та закликав обидві держави утримуватись від будь-яких дій, у тому числі військового характеру, що порушують зобов'язання, взяті державами за Європейською конвенцією з прав людини, та можуть призвести до загрози життю та здоров'ю цивільного

¹ Рада Європи. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 25 лютого 2021 року).

² European Court of Human Rights. Rules of Court. 2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf, accessed 25 February 2021.

³ European Court of Human Rights. Q&A on Inter-State Cases. 2021. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Press_Q_A_Inter-State_cases_ENG.pdf, accessed 25 February 2021.

⁴ European Court of Human Rights. The Court grants an interim measure in the case of Armenia v. Azerbaijan. 2020. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6809725-9108584>, accessed 25 February 2021.

населення¹. Розгляд запиту щодо застосування тимчасових заходів Європейським судом з прав людини у зв'язку із інцидентом, який стався 25 листопада 2018 року в Керченський протоці, зайняв шість днів. Так, 29 листопада 2018 року Україна подала міждержавну заяву № 55855/18 *Ukraine v. Russia* (VIII) до Європейського суду з прав людини та вже 4 грудня 2018 року ЄСПЛ у якості тимчасового заходу закликав Росію надати належну медичну допомогу полоненим морякам². Таким чином, темпоральність тимчасових заходів є рисою, яка, по-перше, посилює ефективність такого інструменту в контексті захисту прав людини, а, по-друге, дозволяє своєчасно відреагувати на неприпустимі порушення прав людини.

У запиті від 27 вересня 2020 року Вірменія просила ЄСПЛ встановити наступні невідкладні заходи в рамках Правила 39 Регламенту Суду щодо Азербайджану: припинити збройні напади на населені пункти по всій лінії зіткнення збройних сил Вірменії та Арцаха; припинити невибіркові напади; припинити напади, ціллю яких є цивільне населення, цивільні об'єкти та населені пункти³. Європейський суд з прав людини вирішив застосувати тимчасові заходи та закликати Азербайджан та Вірменію утриматись від будь-яких дій, у тому числі від дій воєнного характеру, що можуть призвести до порушень прав цивільного населення, закріплених у Європейській конвенції з прав людини, включаючи заподіяння ризику життю та здоров'ю, а також перешкоджатимуть виконанню зобов'язань сторін за Конвенцією, зокрема стосовно ст. 2 (право на життя) та ст. 3 (заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Конвенції⁴. Таким чином, Європейський суд з прав людини сформував тимчасові заходи в рамках Правила 39 Регламенту Суду більш загально та не виходив виключно з формулювань, запропонованих Вірменією в відповідному запиті. Варто зазначити, що відсутність чіткого закріпленого переліку тимчасових заходів дозволяє ЄСПЛ діяти на власний розсуд, враховуючи обставини кожної окремої ситуації, з метою забезпечення прав та основних свобод людини.

28 вересня 2020 року Азербайджан та 29 вересня 2020 року Вірменія проінформували відповідно до ст.15 Європейської конвенції з прав людини Генерального секретаря Ради Європи про відступ від зобов'язань, взятих за ст.8 (право на повагу до приватного та сімейного життя), ст.10 (свобода вираження поглядів) та ст.11 (свобода зібрань та об'єднання) Європейської конвенції з прав людини, а також ст.1 Протоколу 1 (захист прав власності) та ст.2 Протоколу 4 (свобода пересування) до Конвенції 1950 року. Азербайджан, окрім перелічених статей, також відступив від ст.5 (право на свободу та особисту недоторканність) та ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції, ст.2 Протоколу 1 (право на освіту)⁵. Враховуючи наявність повідомлень про дерогацію від двох сторін конфлікту та предметну юрисдикцію Європейського суду з прав людини, нагадування сторонам про необхідність виконання взятих на себе зобов'язань за "абсолютними" ст.2 та ст.3 Європейської конвенції з прав людини в якості тимчасового заходу під час міждержавного збройного конфлікту має на меті запобігання недопустимим триваючим правопорушенням та вбачається найдоцільнішим кроком з боку ЄСПЛ.

4 жовтня 2020 року Європейський суд з прав людини отримав запит від Вірменії щодо застосування тимчасових заходів проти Туреччини в рамках міждержавної заяви №43517/20 *Armenia v. Turkey*, оскільки з самого початку ескалації конфлікту уряд Туреччини відкрито заявляв про підтримку на користь однієї зі сторін конфлікту – Азербайджану. У зв'язку з триваючим загостренням ситуації та необхідністю уникнення подальшої ескалації, 6 жовтня 2020 року ЄСПЛ прийняв рішення знов застосувати Правило 39 Регламенту Суду за міждержавним запитом Вірменії проти Туреччини. Зокрема, Суд закликав всі сторони, які прямо чи опосередковано беруть участь у конфлікті, включаючи Туреччину, утриматись від дій, які призводять до порушення прав цивільного населення, що гарантовані Європейською конвенцією з прав людини, та дотримуватись зобов'язань, взятих сторонами за зазна-

¹ European Court of Human Rights. Interim measure granted in inter-State case brought by Ukraine against Russia. 2014. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-4699472-5703982>, accessed 25 February 2021.

² European Court of Human Rights. *Ukraine v. Russian Federation* (VIII). 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=003-6269235-8166102&filename=ECHR%20grants%20Rule%2039%20in%20new%20inter-State%20case%20Ukraine%20v.%20Russia%20concerning%20events%20in%20the%20Kerch%20Strait.pdf>, accessed 25 February 2021.

³ European Court of Human Rights. Request for interim measures lodged by Armenia against Azerbaijan. 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6807941-9105368&filename=Request%20for%20interim%20measures%20lodged%20by%20Armenia%20against%20Azerbaijan.pdf>, accessed 25 February 2021.

⁴ European Court of Human Rights. The Court grants an interim measure in the case of *Armenia v. Azerbaijan*. 2020. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6809725-9108584>, accessed 25 February 2021.

⁵ Council of Europe. Reservations and Declarations for Treaty No.005 – Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/declarations>, accessed 25 February 2021.

ченою Конвенцією¹. Отже, ЄСПЛ застосовує Правило 39 Регламенту Суду не лише щодо сторони проти якої подана відповідна заява, але також і щодо інших задіяних сторін у разі існування на думку Суду необхідності та доцільності у такому кроці. Можливість умовного розширення кола суб'єктів, відносно яких застосовуються тимчасові заходи, є також рисою, що спрямована на посилення ефективності правового захисту під час триваючого масового порушення.

18 жовтня 2020 року Вірменія подала новий запит проти Азербайджану, головним чином звинувачуючи Азербайджан в порушенні міжнародного гуманітарного права при поводженні з військовополоненими та іншими особами, захопленими під час конфлікту². У свою чергу 27 жовтня 2020 року, через місяць з початку конфлікту, Азербайджан звернувся до Європейського суду з прав людини з міждержавною заявою проти Вірменії №47319/20 *Azerbaijan v. Armenia*, а також з запитом щодо застосування наступних тимчасових заходів проти Вірменії: припинити артилерійські та ракетні обстріли з території Вірменії та окупованих територій Республіки Азербайджан житлових районів, громадських приміщень, кладовищ та іншої цивільної інфраструктури, що знаходяться на території Азербайджану; припинити військову, політичну, фінансову та іншу підтримку незаконних «владних структур» на окупованих територіях Республіки Азербайджан; припинити направлення збройних сил, військової техніки та так званих «добровольців» – фактично найманців – на суверенну територію Республіки Азербайджан; утримуватися від політики ненависті до Республіки Азербайджан та її громадян. ЄСПЛ зазначив, що незважаючи на серйозне занепокоєння викладеними фактами, обидва міждержавні запити стосуються кількох предметів, які не підпадають під юрисдикцію Суду. Суд звернув увагу сторін на раніше прийняті ухвали щодо застосування тимчасових заходів та зазначив, що питання, порушені в нових міждержавних запитах, наскільки вони стосуються прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини, охоплюються вже прийнятими ухвалами щодо Правила 39 Регламенту Суду³. Таким чином, Європейський суд з прав людини утримався від права на застосування тимчасових заходів, хоча вочевидь ситуація відповідала умовам, визначеним у справі Маматкулов та Аскарів проти Туреччини (*Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, 2003) – тимчасові заходи призначаються у незначній кількості справ та лише тоді, коли існує ризик заподіяння не виправданої шкоди, також загроза заподіяння шкоди повинна бути неминучою⁴. Незастосування Європейським судом з прав людини Правила 39 Регламенту вказує, що Суд не зацікавлений у формальному підході до тимчасових заходів, оскільки такий інструмент виконує насамперед правозахисну функцію. Привернення уваги міжнародного співтовариства до масового порушення прав людини однією з держав через позитивне рішення ЄСПЛ щодо застосування тимчасових заходів є другорядною функцією та не може бути підставою для формального сприйняття тимчасових заходів як таких.

Питання ефективності Правила 39 Регламенту ЄСПЛ постає з наступного. Незважаючи на застосування Європейським судом з прав людини Правила 39 Регламенту Суду, під час ескалації конфлікту загинуло 50 мирних жителів з боку Вірменії та 93 мирних жителя з боку Азербайджану. Окрім того, Азербайджан вказує, що з його сторони під час конфлікту загинуло 2783 військовослужбовців, у той час як Вірменія зазначає про ідентифікацію 2400 загиблих військовослужбовців. Сторони також звинувачують одна одну в нападах на цивільні об'єкти, де була висока ймовірність перебування мирного населення⁵. З зазначеного вбачається, що жодна зі сторін не виконала, застосоване Європейським судом з прав людини Правило 39 Регламенту. Однак, варто звернути увагу на те, що під час міжнародного збройного конфлікту держави схильні відступати від своїх зобов'язань за міжнародними договорами та відстоюють насамперед територіальні інтереси. Таким чином, невиконання сторонами

¹ European Court of Human Rights. The Court's decision on the request for an interim measure lodged by Armenia against Turkey. 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6816855-9120472&filename=Court%27s%20decision%20on%20the%20interim%20measure%20request%20introduced%20by%20Armenia%20against%20Turkey.pdf>, accessed 25 February 2021.

² European Court of Human Rights. The Court makes a statement on requests for interim measures concerning the conflict in and around Nagorno-Karabakh. 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6844996-9168687&filename=Statement%20on%20requests%20for%20interim%20measures%20concerning%20the%20conflict%20in%20and%20around%20Nagorno-%20Karabakh.pdf>, accessed 25 February 2021.

³ European Court of Human Rights. Request for interim measures lodged by Azerbaijan against Armenia concerning the conflict in Nagorno-Karabakh. 2020. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6838228-9156311>, accessed 25 February 2021.

⁴ European Court of Human Rights. Case of Mamatkulov and Askarov v. Turkey. 2005. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-68183>, accessed 25 February 2021.

⁵ Кавказский узел. Карабах: хроника войны-2020. 2020. URL: <https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/354861/> (дата звернення: 25 лютого 2021 року).

призначених тимчасових заходів вказує на те, що ефективність Правила 39 Регламенту Європейського суду з прав людини за міждержавними заявами прямо залежить від добросовісного виконання Сторонами зобов'язань, взятих за міжнародними договорами, зокрема – за Європейською конвенцією з прав людини та відповідними Протоколами до неї.

Британський вчений Канстанцін Дзегцярров вказує на існування двох чинників, які негативно впливають на ефективність ухвал щодо застосування Європейським судом з прав людини Правила 39 Регламенту Суду. По-перше, тимчасові заходи зазвичай є достатньо широко сформульованими та їх юридична сила чітко не визначена. По-друге, ефективність ухвал щодо застосування тимчасових заходів прямо залежить від “політичної реальності”. Професор зазначає, що навіть якщо стверджувати, що останній чинник може корелюватись зі всіма рішеннями Європейського суду з прав людини, то виконання ухвали щодо застосування тимчасових заходів в момент розгортання певних подій, може надто дорого коштувати Сторонам¹. Таким чином, виконання застосованого Європейським судом з прав людини Правила 39 Регламенту у справах за міждержавними заявами є вкрай складним для сторін, особливо якщо мова йде про тимчасові заходи у разі міжнародного збройного конфлікту. У зв'язку з чим ухвали Європейського суду з прав людини щодо застосування Правила 39 Регламенту втрачають можливість у повній мірі виконувати призначену функцію – захищати права та свободи людини.

Можна погодитися з думкою К. Дзегцяррова відносно того, що висока вірогідність невиконання сторонами ухвал щодо застосування тимчасових заходів впливає на авторитетність та репутацію Європейського суду з прав людини. У той самий час ЄСПЛ не може не призначати тимчасові заходи з двох причин. По-перше, Суд раніше вже застосовував відповідні заходи та не має ґрунтовних підстав припиняти відповідну практику. По-друге, сам факт незастосування Європейським судом з прав людини Правила 39 Регламенту Суду може означати, що дії сторін були обґрунтованими². Враховуючи загострення конфлікту між Вірменією та Азербайджаном, значну кількість зафіксованих порушень прав людини, а також відповідні запити щодо застосування Правила 39 Регламенту, Європейський суд з прав людини, як авторитетна регіональна судова установа, не міг залишити поза увагою запити щодо тимчасових заходів. Однак широке формулювання таких заходів може вказувати на те, що Суд усвідомлює всю складність виконання Високими Договірними Сторонами тимчасових заходів під час збройного конфлікту, особливо коли постає питання територіальних інтересів двох суверенних держав. Відсутність деталізації в формулюванні відповідних тимчасових заходів може бути спрямована на запобігання знеціненню ефективності рішень щодо Правила 39.

Нормативне закріплення юридичної сили тимчасових заходів могло значно посилити зазначений інструмент захисту прав людини. Судова практика ЄСПЛ вказує на те, що Суд передбачає обов'язковість таких ухвал для сторін. По-перше, можна виходити з аналогії з обов'язковістю тимчасових заходів, що застосовуються за індивідуальними заявами. Так, в ухвалях щодо застосування Правила 39 Регламенту ЄСПЛ, а також у рішеннях по суті справи за індивідуальними заявами Суд неодноразово вказував та продовжує вказувати на прямий зв'язок між Правилем 39 Регламенту ЄСПЛ та ст. 34 Європейської конвенції з прав людини. Ухвали щодо тимчасових заходів є обов'язковим в силу обов'язковості ст. 34 Європейської конвенції з прав людини (індивідуальні заяви). Однією із перших та ключових справ, де закріплювалась обов'язковість тимчасових заходів, вважається справа Маматкулов та Аскарів проти Туреччини (Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 2003). У п. 99 справи Європейський суд з прав людини зазначив, що невиконання державою заходів, визначених відповідно до Правила 39 Регламенту ЄСПЛ, призводить до виникнення питання щодо порушення зобов'язань державою, взятих за ст. 34 Європейської конвенції з прав людини. Застосовуючи аналогічний підхід до ст. 33 Європейської конвенції з прав людини (міждержавні справи), очевидно, що невиконання державою заходів, визначених ЄСПЛ в рамках Правила 39 Регламенту ЄСПЛ за міждержавними запитам, призводить до виникнення питання щодо порушення зобов'язань державою, взятих за ст. 33 Європейської конвенції з прав людини. Отже, впливає, що виконання ухвал щодо тимчасових заходів є обов'язковим у справах за міждержавними заявами в силу обов'язковості ст. 33 Європейської конвенції з прав людини.

¹ Kanstantsin Dzehtsiarou. Catch 22: The Interim Measures of the European Court of Human Rights in the Conflict between Armenia and Azerbaijan. 2020. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/strasbourghobservers.com/2020/10/09/catch-22-the-interim-measures-of-the-european-court-of-human-rights-in-the-conflict-between-armenia-and-azerbaijan/amp/>, accessed 25 February 2021.

² Kanstantsin Dzehtsiarou. Catch 22: The Interim Measures of the European Court of Human Rights in the Conflict between Armenia and Azerbaijan. 2020. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/strasbourghobservers.com/2020/10/09/catch-22-the-interim-measures-of-the-european-court-of-human-rights-in-the-conflict-between-armenia-and-azerbaijan/amp/>, accessed 25 February 2021.

По-друге, ЄСПЛ зазвичай просить сторони надати інформацію про вжиті заходи з метою виконання ухвали щодо Правила 39 Регламенту Суду. Так, ЄСПЛ просив Азербайджан та Вірменію сповістити Суд про вжиті заходи від 29 вересня 2020 року та від 6 жовтня 2020 року.

Під час бойових подій в районі Нагірного Карабаху в 2020 році ані Вірменія, ані Азербайджан не змогли уникнути порушення прав та свобод людини та добросовісно виконати тимчасові заходи, призначені ЄСПЛ. Невиконання сторонами ухвал щодо застосування тимчасових заходів під час збройного конфлікту не є виключною ситуацією Вірменії та Азербайджану. Так, наприклад, під час збройного конфлікту між Грузією та Російською Федерацією, що супроводжувався подальшою окупацією територій Південної Осетії, 11 серпня 2008 року Грузія звернулась до Європейського суду з прав людини з запитом щодо застосування Правила 39 Регламенту Суду відносно Російської Федерації в рамках поданої, відповідно до ст. 33 Європейської конвенції з прав людини, міждержавної заяви №38263/08 *Georgia v. Russia*. Вже 12 серпня 2008 року ЄСПЛ прийняв рішення застосувати Правило 39 Регламенту та закликав обидві Високі Договірні Сторони дотримуватись зобов'язань, взятих за Європейською конвенцією з прав людини, особливо щодо ст. 2 (право на життя) та ст. 3 (заборона катування) Конвенції. Ухвала щодо тимчасових заходів продовжувалась ЄСПЛ кілька разів¹. Враховуючи рішення Суду у справі *Georgia v. Russia* (II) від 21 січня 2021 року, ЄСПЛ встановив, що з 12 серпня 2008 року Російська Федерація здійснювала "ефективний контроль" над територією Південної Осетії та Абхазії. У рішенні Суд вказав, що встановлено порушення ст. 2, ст. 3 та ст. 8 Європейської конвенції з прав людини та Російська Федерація несе відповідальність за ці порушення². Таким чином, недотримання встановлених тимчасових заходів у рамках справи *Georgia v. Russia* (II), які були спрямовані на нагадування сторонам конфлікту про зобов'язання, що були взяті за Європейською конвенцією з прав людини, призвело до того, що у рішенні по суті справи Суд встановив порушення ст. 2 та ст. 3 Європейської конвенції з прав людини Російською Федерацією. Отже, з високою ймовірністю можна припустити, що невиконання ухвал про застосування Правила 39 Регламенту Суду у контексті подій в Нагірному Карабасі у 2020 році призведе до того, що у рішенні по суті буде встановлено порушення положень Конвенції 1950 року Високими Договірними Сторонами.

Висновок. У разі міжнародного збройного конфлікту ситуація, у якій знаходяться сторони ускладнюється – з однієї сторони відстоювання територіальних інтересів, а з другої – гарантування та забезпечення прав та свобод людини. Як показує практика, у разі загострення ситуації сторонам важко балансувати, що у свою чергу може призводити до масового та кричущого порушення прав та основних свобод людини.

Проведений у статті аналіз застосування Правила 39 Регламенту Європейського суду з прав людини за міждержавними заявами щодо ситуації в Нагірному Карабасі дозволяє зробити наступні висновки.

Ефективність застосування тимчасових заходів залежить, зокрема, від таких факторів як швидкість призначення, можливість визначити необхідний захід в залежності від обставин кожної конкретної ситуації, можливість розповсюджувати тимчасовий захід на всіх причетних до правопорушень сторін (не лише на тих, що визначені в відповідному запиті), а також вагому роль відіграє воля Високих Договірних Сторін щодо добросовісного виконання зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини та відповідними Протоколами до неї.

Так, зокрема, швидка темпоральність застосування Правила 39 Регламенту Суду, по-перше, посилює ефективність тимчасових заходів в контексті захисту прав людини, а, по-друге, дозволяє своєчасно відреагувати на неприпустимі порушення прав людини.

Відсутність чіткого закріпленого переліку тимчасових заходів дозволяє ЄСПЛ діяти на власний розсуд, враховуючи обставини кожної окремої ситуації, з метою забезпечення прав та основних свобод. ЄСПЛ застосовує Правило 39 Регламенту Суду не лише щодо сторони проти якої подана відповідна заява, але також і щодо інших задіяних сторін у разі існування на думку Суду необхідності та доцільності в такому кроці. Можливість розширення кола сторін, відносно яких застосовуються тимчасові заходи, є також рисою, що спрямована на посилення ефективності правового захисту під час триваючого масового порушення.

Воля держав є основою будь-якого правозахисного інструменту, у тому числі й тимчасових заходів. Ефективність таких рішень Європейського суду з прав людини за міждержавними заявами прямо залежить від добросовісного виконання Сторонами зобов'язань, взятих за міжнародними договорами, зокрема – за Європейською конвенцією з прав людини та відповідними Протоколами до неї.

¹ European Court of Human Rights. *Georgia v. Russia* (II). 2011. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%5B%22itemid%3A%5B%5C%22001-108097%5C%22%5D%5D%7D>, accessed 25 February 2021.

² European Court of Human Rights. Judgment in the case concerning the armed conflict between Georgia and the Russian Federation in August 2008 and its consequences. 2021. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-6913071-9285190>, accessed 25 March 2021.

Невиконання або недобросовісне виконання стороною/сторонами ухвал щодо тимчасових заходів за міждержавними заявами може розглядатися як порушення ст. 33 Європейської конвенції з прав людини. Такий висновок впливає через проведення аналогії щодо встановлення ЄСПЛ на практиці обов'язковості тимчасових заходів за індивідуальними заявами в силу обов'язковості ст. 34 Конвенції 1950 року. Більш того, ігнорування сторонами тимчасових заходів може у подальшому розглядатися як одна із підстав для визнання порушення Високою Договірною Стороною певної статті/статей Європейської конвенції з прав людини, що прямо впливатиме на зміст рішення по суті.

Summary

Effectiveness of Rule 39 of the Rules of Procedure of the European Court of Human Rights on Inter-State Applications Concerning the Situation in Nagirno-Karabakh

The article examines the effectiveness of interim measures indicated by the European Court of Human Rights in the case of a massive and flagrant violation by the High Contracting Parties of human rights and fundamental freedoms guaranteed by the 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the relevant Protocols thereto, as a consequence of the international armed conflict. This analysis considers the Court's decisions on the requests for interim measures lodged by Armenia against Azerbaijan, Armenia against Turkey, as well as the request for an interim measure lodged by Azerbaijan against Armenia concerning mass violations of human rights and freedoms that had occurred in the 2020 Nagorno-Karabakh conflict zone. Hence, the issue of the effectiveness and efficiency of Rule 39 of the Rules of Procedure under inter-State applications arises, particularly when the case involves the territorial interests of states.

The case law of the European Court of Human Rights shows that the Court grants interim measures under Rule 39 of the Rules of Procedure in exceptional cases and when there is "an imminent risk of irreparable damage". In that regard, it seems essential to draw attention and indicate factors that influence the special nature of Rule 39 of the Rules of Procedure.

At the same time, the principal issue is further State's compliance with a decision on Rule 39 of the Rules of Procedure of the European Court of Human Rights. The legal force of decisions on the application of Rule 39 makes room for debate as to the binding nature of such interim measures for the parties. The Court practice is crucial for interim measures as well as, in particular, forms the basis for determining the legal force of Rule 39 of the Rules of Procedure of the European Court of Human Rights. The European Court of Human Rights has systematically pointed to the close nexus between Rule 39 of the Rules of the Court and Article 34 of the European Convention on Human Rights (individual applications). Hence, the article deals with the possibility of close interaction between Rule 39 of the Rules of the Court and Article 33 of the European Convention on Human Rights (inter-State cases).

Moreover, special attention also needs to be focused on the will of the High Contracting Parties to fulfill their obligations under the European Convention on Human Rights and the relevant Protocols thereto. The will of the State to conform with indicated measures under Rule 39 of the Rules of Procedure is a principal issue for their implementation and further playing its role.

Thus, the effectiveness of such decisions of the European Court of Human Rights on inter-State applications depends directly on the conscientious fulfilment by the High Contracting Parties of their obligations under international treaties, in particular, the European Convention on Human Rights and the relevant Protocols thereto. Non-execution or unfair execution by a party/parties of decisions on interim measures may further be considered as one of the grounds for recognizing a violation by the High Contracting Party of a certain article/articles of the European Convention on Human Rights, which will directly affect the judgment on the merits.